

ROMAN GRUCZA

Akademia Pomorska w Słupsku

Andrzej Koszewski – muzykolog i etnograf

Nazwisko mistrza polskiej muzyki chóralnej – Andrzeja Koszewskiego figuruje w każdej polskiej encyklopedii muzycznej i powszechnej, jak również w *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*¹. Wiele ciekawostek z życia wielkiego polskiego kompozytora, którego nazwisko zna każdy chórzysta, znajdujemy w najnowszej pracy zbiorowej *Kompozytorzy polscy 1918-2000*² oraz *Who is who w Polsce*³.

1. Nota biograficzna

Andrzej Koszewski urodził się 16 lipca 1922 roku w Poznaniu. Matka Irena Bittner po swoich rodzicach odziedziczyła zdolności muzyczne, zaś ojciec Franciszek – liryczny baryton. Już w siódmym roku życia mały Andrzej rozpoczął komponowanie, chociaż w grze na fortepianie był samoukiem. Jego projekty scenograficzne zachowały się z fragmentami opery *Rusalka*. Pierwszym nauczycielem lekcji gry na fortepianie był wykładowca Wielkopolskiej Szkoły Muzycznej Zdzisław Pogorzelski. W latach 1935-1939 Koszewski śpiewał w Poznańskim Chórze Archikatedralnym, którego dyrygentem był ks. dr Wacław Gieburowski. Chór w tym czasie koncertował w Wiedniu, Budapeszcie, Frankfurcie nad Menem, Paryżu. Kompozytor tak wspomina tamte lata: „Śpiewałem w nim w altach (z czasem jako falsecista) przez wszystkie lata gimnazjalne. Był to okres największej świetności zespołu. Pozwolił mi on poznać i pokochać wspinały świat muzyki chóralnej, zwłaszcza polifonii renesansu i baroku – podobnie jak zauroczył tej miary dyrygentów co Stuligrosza i Kajdasza, również »gieburowszczaków«. Jestem przekonany, że właśnie wówczas połknąłem wirusa

¹ *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, ed. by S. Sadie, t. 20, London 1980.

² M. Podhajski (red.), *Kompozytorzy polscy 1918-2000*, t. II: *Biogramy*, Gdańsk-Warszawa 2005.

³ *Who is who w Polsce*, wyd. II uzupełnione, Zug 2003.

chórów, który po kilkunastoletniej inkubacji ujawnił się w powstałej na początku lat 50-tych »Suicie Kaszubskiej«⁴.

W latach 1935-1939 był uczniem Gimnazjum Ogólnokształcącego im. I.J. Paderewskiego w Poznaniu. Podczas II wojny światowej służył w Dozorowaniu Lotniczym. W młodości pracował jako goniec, biuralista, kreślarz, pracownik techniczny w elektrowni. Doksztalał się w liceum humanistycznym⁵.

W 1945 roku, po zdaniu matury, zapisał się na Uniwersytet Poznański, na którym u prof. dra Adolfa Chybińskiego studiował muzykologię, którą ukończył w 1950 roku, uzyskując stopień magistra filozofii w zakresie muzykologii. W styczniu 1946 roku w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Poznaniu rozpoczął studia na Wydziale Teorii, a w 1948 roku – z zakresu kompozycji u prof. Stefana Bolesława Poradowskiego (1902-1967). Dodatkowo interesowała go dyrygentura symfoniczna, gra na klawesynie i historia sztuki. Studia z teorii muzyki ukończył z odznaczeniem w 1948 roku, a w 1953 roku uzyskał trzeci dyplom, z kompozycji. Dalsze studia muzyczne kontynuował jako aspirant w PWSM w Warszawie u prof. dra Tadeusza Szeligowskiego (1953-1958), które ukończył pracą aspirancką na temat metodyki nauczania improwizacji fortepianowej.

Pracował jako referent kultury i sztuki w Starostwie Powiatowym w Poznaniu (1945-1946), a potem nauczyciel muzyki w średnich szkołach muzycznych i Liceum Muzycznym w Poznaniu (do 1963). W latach 1949-1958 współpracował z Państwową Filharmonią w Poznaniu jako prelegent i autor komentarzy do programów koncertowych. Od 1947 roku różne muzyczne czasopisma, gazety, periodyki drukowały teksty Andrzeja Koszewskiego, m.in. recenzje z koncertów, nowych utworów, książek o muzyce, a także artykuły o polskiej muzyce współczesnej, pedagogice muzycznej i prace chopinologiczne.

Od 1957 roku podjął pracę w PWSM w Poznaniu jako starszy asystent, a od 1958 roku jako adiunkt u prof. Tadeusza Szeligowskiego i prof. S.B. Poradowskiego. W 1964 roku powołany został na stanowisko docenta, w 1978 uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego, zaś w 1985 profesora zwyczajnego sztuk muzycznych. W tym okresie pełnił funkcję dziekana Wydziału Wokalnego (1965-1966) oraz kierownika Katedry Kompozycji i Teorii Muzyki (1984-1987).

W klasie A. Koszewskiego studia ukończyło 19 kompozytorów, w tym tacy znani, jak Marek Jasiński czy Krzesimir Dębski i 7 teoretyków muzyki. Był też konsultantem szkół muzycznych II stopnia w Toruniu i Kaliszu. Oprócz działalności zawodowej angażował się w pracę społeczną. Pełnił różne funkcje: w Poznańskim Kole (1954-1961), jak również w Zarządzie Głównym Związku

⁴ L. Zielińska, *Przewodnik po twórczości Andrzeja Koszewskiego*, Poznań 1992, s. 8.

⁵ Tamże, s. 9.

Kompozytorów Polskich (1971-1975) i Stowarzyszeniu Autorów ZAIKS. Był współorganizatorem festiwalu kompozytorskiego w Poznaniu (1961) pod nazwą „Poznańska Wiosna Muzyczna”, który do chwili obecnej jest corocznym przeglądem współczesnej muzyki polskiej. Od 1973 roku wchodzi w skład Komitetu Organizacyjnego Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Współczesnej „Warszawska Jesień”.

Z wiedzy i doświadczenia A. Koszewskiego korzystała Rada Kultury przy prezydencie miasta Poznania, a także Rada Artystyczna Departamentu Muzyki Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Rada Programowa Ogólnopolskiego Ośrodka Sztuki dla Dzieci i Młodzieży. Andrzej Koszewski jest laureatem licznych nagród artystycznych, m.in.: Ministerstwa Kultury i Sztuki II stopnia (1967, 1973, 1977), I stopnia (1978, 1982, 1988), nagrody Prezesa Rady Ministrów (1982), Związku Kompozytorów Polskich (1986), Marszałka Województwa Wielkopolskiego (2001), nagrody im. Jerzego Kurczewskiego (2003). Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1977), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1986), Medalem za Wybitne Zasługi dla Rozwoju Akademii Muzycznej w Poznaniu (1990)⁶.

Zarząd Główny PZChiO w Warszawie, w którym wówczas pełniłem funkcję prezesa, ogłosił rok 2007 Rokiem Andrzeja Koszewskiego w 85. urodziny kompozytora. W 2007 roku w Akademii Muzycznej w Poznaniu odbyła się uroczystość związana z tą rocznicą, podczas której miałem zaszczyt udekorować jubilatą najwyższą Odznaką VI stopnia ZG PZChiO Złotą Odznaką z Brylantem PZChiO za wybitne osiągnięcia w upowszechnianiu kultury muzycznej. W podziękowaniu prof. A. Koszewski skierował do Zarządu Głównego PZChiO w Warszawie list datowany 4 czerwca 2007 roku: „Zarządowi Głównemu Polskiego Związku Chórów i Orkiestr i jego Prezesowi Profesorowi Romanowi Gruczy pragnę tą drogą wyrazić moją wielką wdzięczność za przyznanie mi z okazji 85. rocznicy moich urodzin Złotej Odznaki z Brylantem PZChiO. Czuję się tym aktem głęboko zaszczycony. Z poważaniem Andrzej Koszewski”.

W tym miejscu pragnę jeszcze wspomnieć o osobistym kontakcie z prof. A. Koszewskim. Podczas finału XXI Ogólnopolskiego Konkursu Chórów a Cappella Dzieci i Młodzieży w Bydgoszczy 8 kwietnia 2001 roku kompozytor napisał na egzemplarzu partytury swojego utworu *Zdrowaś Królewno Wyborna* następującą dedykację: „Panu Romanowi Gruczy z bardzo serdecznym podziękowaniem autorskim za konkursową prezentację ze swoim chórem »Pueri Cantores Thorunienses« aż dwóch moich kompozycji: *Zdrowaś Królewno Wyborna* i *Non sum dignus* – z gorącymi życzeniami dalszych wnikliwych interpretacji moich utworów i wielu, wielu sukcesów artystycznych »ad maiorem Dei

⁶ M. Podhajski (red.), dz. cyt., s. 440.

gloriam« wpisuje się z wielką życzliwością Andrzej Koszewski, Bydgoszcz 08.04.2001”.

Moje kolejne osobiste spotkanie z Andrzejem Koszewskim odbyło się 25 listopada 2010 roku w jego mieszkaniu w Poznaniu, w którym wraz z córką Aleksandrą złożyłem profesorowi wizytę. Podczas rozmowy kompozytor stwierdził, że podstawowym powodem, dla którego głównie komponuje utwory chóralne, jest umiłowanie tej muzyki od lat dziecięcych, kiedy to śpiewał w Chórze Archikatedralnym w Poznaniu.

2. Muzykolog i etnograf

Muzykologia to nauka o muzyce, która obejmuje całokształt wiedzy z tej dziedziny, zarówno dyscypliny teoretyczne, jak i historyczne, w tym historię muzyki, etnografię muzyczną, akustykę, estetykę oraz harmonię, kontrapunkt i formy muzyczne. Wyróżnia się trzy podstawowe działy: historię muzyki, teorię muzyki i etnografię muzyczną. Teorię muzyki uprawiano już w starożytności, a także w średniowieczu⁷.

Dlatego też należy połączyć wszystkie wymienione działy muzykologii, by uznać Andrzeja Koszewskiego za kompozytora, muzykologa, etnografa, pedagoga, naukowca. Zanim jednak przedstawię działalność profesora w dziedzinie muzykologii i etnografii, kilka słów na temat znaczenia terminu etnografia muzyczna. Zgodnie z definicją encyklopedyczną jest to: „(gr. *ethnos* – naród, *grapho* – piszę) nauka zajmująca się badaniem ludowej twórczości muzycznej różnych epok i kultur oraz wszelkich związanych z nią zjawisk”⁸. Inne źródło podaje: „Etnografia muzyczna, etno-muzykologia, jedna z podstawowych dyscyplin muzykologii, badająca muzykę etosu tj. ludu lub grupy etnicznej. Jest to dyscyplina pograniczna między etnologią a muzykologią. Z muzykologią łączy ją badanie zjawisk muzycznych, z etnologią – ludowy charakter tych zjawisk”⁹.

Znana polska etnomuzykolog Jadwiga Sobieska twierdzi, że do przedmiotu nauk etnograficznych należy również folklor (folk – lud, lore – wiedza, słowa staroangielskie). Na folklor składa się pieśń i muzyka instrumentalna ludowa oraz literatura ludowa, a także taniec ludowy¹⁰.

W twórczości wokalne A. Koszewskiego możemy doszukać się nurtu, który inspirowany jest folklorem. Różne regiony naszego kraju posiadają swoją odrębną

⁷ *Encyklopedia powszechna PWN*, wyd. III, Warszawa 1985, s. 198.

⁸ *Podręczna encyklopedia muzyki kościelnej*, oprac. ks. G. Mizgalski, Poznań 1959, s. 141.

⁹ *Encyklopedia muzyki*, Warszawa 1995, s. 244

¹⁰ J. Sobieska, *Materiały do nauki o polskim folklorze muzycznym*, cz. I, z. 29, Warszawa 1959, s. 5.

kulturę. Kaszuby stały się dla Koszewskiego inspiracją do powstania m.in. *Suity kaszubskiej* (1952), Mazowsze – *Makowianek* (1952), Wielkopolska – *Tryptyku wielkopolskiego* (1963), Kujawy – *Uwertury kujawskiej* (1963). Skomponował także *Małą suitę nadwarciańską* (1969), *Suitę lubuską* na chór żeński (1984), *Wczoraj była niedzioleczka* na chór żeński lub chłopięcy (1969), *Trzy tańce polskie* na chór żeński (1989).

Wpływy ludowe również mają swoje odzwierciedlenie w twórczości wokalnoinstrumentalnej i instrumentalnej Andrzeja Koszewskiego: *Kantata wiejska* na chór mieszany i małą orkiestrę (1951), *Tryptyk wielkopolski* na chór mieszany i orkiestrę symfoniczną (druga wersja 1964) lub fortepian solo (trzecia wersja 1996), *Szoczek wielkopolski* na orkiestrę (1951), opracowane na fortepian *Przystroje – 7 wielkopolskich śpiewek i tańców ludowych* (1970). Poznań podczas studiów muzykologicznych A. Koszewskiego był ważnym ośrodkiem rozwoju etnografii. Profesorami A. Koszewskiego byli m.in. prof. Adolf Chybiński, wspomniana doc. Jadwiga Sobieska i jej mąż Marian. To z ich inicjatywy student Andrzej Koszewski brał udział w ogólnopolskiej akcji zbierania folkloru, jeździł po różnych regionach Polski, słuchał przekazów, notował, poznając folklor bezpośrednio, a nie poprzez ideologię tamtych czasów. Dla A. Koszewskiego pomocne w odkrywaniu folkloru było studiowanie partytur, zwłaszcza Karola Szymanowskiego baletu-pantomimy *Harnasie* i *Pieśni kurpiowskich*, a także utworów Stanisława Wiechowicza. Najbardziej interesował się muzyką swojego rodzinnego regionu – Wielkopolski i twórczo wykorzystywał folklor tej części Polski. Utwory powstałe z inspiracji folklorem stanowią zatem osobną, pokaźną grupę. W każdym utworze tego rodzaju twórczości Koszewski znajduje inny, nowy sposób ustosunkowania się do zadania kompozytorskiego, co w odniesieniu do twórczości związanej z muzyką ludową jest zjawiskiem rzadkim. W dekadzie lat czterdziestych powstają pierwsze utwory chóralskie, na ogół inspirowane folklorem¹¹.

Andrzej Koszewski w swym artykule pt. *Walce w zbiorach Oskara Kolberga* we wstępie zwraca się: „wszystkim którzy nie odmówili mi swej rady i pomocy przy powstaniu niniejszej pracy przez łaskawe przejrzenie maszynopisu, udzielenie wskazówek metodycznych i bibliograficznych oraz uczynne udostępnienie materiałów naukowych, składa autor bardzo serdeczne podziękowanie. W szczególności dziękuję prof. dr Zofii Lissie, prof. dr Hieronimowi Feichtowi, mgr Jadwidze i doc. mgr Marianowi Sobieskiemu”¹².

¹¹ L. Zielińska, dz. cyt.

¹² A. Koszewski, *Walce w zbiorach Oskara Kolberga*, *Annales Chopin 1961-1964*, nr 6, Warszawa 1965, s. 133.

3. Ważniejsze opublikowane prace naukowe, pedagogiczne i publicystyczne Andrzeja Koszewskiego

I. Publikacje chopinologiczne

1. *Melodyka walców Chopina*, „Studia Muzykologiczne”, t. II, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1953, s. 276-341.
2. *Nowe odkryte walce Chopina*, „Ruch Muzyczny” nr 3, Kraków 1957.
3. *Problemy rytmiczne i agogiczne w walcach Chopina*, „Annales Chopin”, nr 3, Towarzystwa im. F. Chopina – PWM, Warszawa 1958, s. 113-132.
4. *Chopin – pieśniarz*, „Gazeta Poznańska”, 21 II 1960.
5. *Das Walzerement In Schaffen Chopins*, „Deutsches Jahrbuch der Musikwissenschaft”, rocznik V, Editio Peters, Lipsk 1961, tłum. na jęz. niem. wydawcy, s. 58-66.
6. *Pierwiastek walcowy w twórczości Chopina*, [w:] *The Book of the First International Musicological Congress Devoted to the Works of Frederick Chopin*, PWN, Warszawa 1963, s. 196-201.
7. *Das Wienerische in Chopins Walzern*, „Chopin – Jahrbuch”, Wiedeń 1963, s. 27-42.
8. *Walce w zbiorach Oskara Kolberga*, „Annales Chopin”, nr 6, Towarzystwo im. F. Chopina-PWN, Warszawa 1965, s. 133-181.

II. Publikacje pedagogiczne

1. *Uwagi o nauczaniu harmonii i kontrapunktu w średniej szkole muzycznej*, „Szkola Artystyczna” nr 1, Warszawa 1955.
2. *Materiały do nauki improwizacji fortepianowej (1957)*, PWSM w Poznaniu, 1968; tekst + 141 przykładów nutowych w tym 80 miniatur pedagogicznych.

III. Artykuły o muzyce współczesnej

1. *Kantata Pokoju Stanisława Skrowaczewskiego*, „Muzyka” nr 5-6, Warszawa 1954.
2. *Koncert na orkiestrę Witolda Lutosławskiego*, „Ruch Muzyczny” nr 21, Kraków 1958.
3. *Les symphonies de timbres i Staendchen Romana Haubenstocka-Ramatiego*, „Ruch Muzyczny” nr 15, Kraków 1959.

IV. Prace edytorskie

1. *Fryderyk Chopin: Dwa zapomniane utwory*, przygotował do wydania i napisał komentarz Andrzej Koszewski, PWM, Kraków 1965.
2. *Karol Kurpiński: Polonezy*, wybrali, opracowali, przygotowali do druku Krystyna i Andrzej Koszewscy, PWM, Kraków 1992.

V. Wypowiedzi autobiograficzne i wspomnienia

1. *Trzeba usłyszeć własne dzieło* (odpowiedź na ankietę „Głosu Wielkopolskiego”), „Głos Wielkopolski” 3 VII 1955.
2. *Pamięci Profesora – Wspomnienie pośmiertne o Tadeuszu Szeligowskim*, program koncertowy Filharmonii Poznańskiej, 1/3 III 1963.
3. *Ze wspomnień o Tadeuszu Szeligowskim*, „Zeszyty Naukowe”, z. XVI, PWSM w Gdańsku, 1977, s. 5-16.
4. *Ze wspomnień o Tadeuszu Szeligowskim*, „Pro Sinfonica” – Zeszyt muzyczny, edycja nadzwyczajna poświęcona życiu i dziełu Tadeusza Szeligowskiego w dwudziestą rocznicę śmierci, Poznań, 21 III 1983.
5. *Ignacy Jan Paderewski jako kompozytor – w świetle jego pamiętników*, [w:] *Ignacy Jan Paderewski. Twórca w świecie kultury*, praca zbiorowa Akademii Muzycznej im. I.J. Paderewskiego w Poznaniu, Ars Nova, Poznań 2001, s. 27-33. Tekst wygłoszony w dniu 10.10.1985 r. na uroczystości inauguracji roku akademickiego 1985/86 w Akademii Muzycznej im. I.J. Paderewskiego w Poznaniu – w związku ze 125. rocznicą urodzin Patrona Uczelni.

VI. Komentarze do programów koncertowych

1. *23 komentarze do programów koncertowych* wydawanych przez Filharmonię Poznańską w latach 1950-1958.
2. *Historia muzyki chóralnej* – cykl koncertów Chóru Filharmonii Poznańskiej pod dyr. Stefana Stuligroza: 22 IX 1952, 20 X 1952, 9 II 1953, 16 III 1953, 20 IV 1953, 16 XI 1953, 8 II 1954, 6 XII 1954.
3. *Koncerty symfoniczne* 6 X 1959, 2 II 1951, 2 III 1951, 18 V 1951, 9 XI 1951, 1 II 1952, 7 III 1952, 21 III 1952, 30 V 1952, 9 VI 1952, 27 XII 1952, 20 XI 1953, 25 XI 1953, 28 III 1956, 3 III 1958¹³.

Bibliografia

- Encyklopedia muzyki*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Koszewski Andrzej, *Walce w zbiorach Oskara Kolberga*, Annales Chopin 1961-1964, nr 6, PWM, Warszawa 1965.
- Podhajski Marek (red.), *Kompozytorzy polscy 1918-2000*, t. II: *Biogramy*, AM, Gdańsk-Warszawa 2005.
- Sobieska Jadwiga, *Materiały do nauki o polskim folklorze muzycznym*, cz. I, z. 29, Centralny Ośrodek Pedagogiczny Szkolnictwa Artystycznego, Warszawa 1959.
- The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, ed. by Stanley Sadie, t. 20, London 1980.

¹³ L. Zielińska, dz. cyt., s. 68-69.

Who is who w Polsce, wyd. II uzupełnione, Wyd. Hübners Blaues, Zug 2003.
Zielińska Lidia, *Przewodnik po twórczości Andrzeja Koszewskiego*, Wyd. Muzyczne Brevis, Poznań 1992.

Andrzej Koszewski – musicologist and ethnographer

The scientific activity of the outstanding Polish composer, Andrzej Koszewski, is presented in two parts. The content of the first part covers the main facts of the private life of Professor Koszewski and a detailed description of his professional career. The author reminisces also about his own personal contacts with the composer having this opportunity as a director of the Cathedral Choir Boys – Man “Pueri Cantores Thorunienses”, and as President the Polish Union of Choirs and Orchestras (PZChiO) in Warsaw.

The second part of the presentation is devoted to Koszewski's musical compositions based on folklore and also to his musicological publications. There is a complete list of all his compositions inspired by folk music and culture that originated from various regions of Poland; prior to its presentation the author explains the etymology of expressions: ethnography and ethnomusicology. In addition, the presentation includes a detailed collection of articles authored by Koszewski that are systematized in the following sections: I. Publications devoted to the music of Chopin; II. Pedagogical publications; III. Publications on modern music; IV. Editorial works; V. Autobiographical statements and reminiscences; VI. Comments on concert programs.